

ZGODOVINA CANKARJEVE KNJIŽNICE IN KNJIŽNICARSTVA NA VRHNIKI

Doba čitalništva

Zametki vrhniške knjižnice segajo v dobo čitalništva, v rojstno leto rojaka Ivana Cankarja. Na pobudo njegovega očeta Jožefa je bilo leta 1876 ustanovljeno bralno društvo z namenom zagotavljanja literature v slovenščini za prosvetljevanje in izobraževanje nižjega sloja prebivalstva. Zavedni Vrhničani so se zbirali v čitalnici v Kotnikovem hotelu Pri Črnem orlu.

Zaradi finančne stiske so v društvo začeli vabiti tudi trške veljake, s tem pa tudi nabavljati literaturo v nemščini. Vpliv trških veljakov v društvu je postajal vse večji, začela so se nasprotovanja, bojkotiranja nižjega sloja, predvsem malih obrtnikov.

1882. leta je vodstvo čitalnice prešlo v roke veljakov, društvo je postalo politična organizacija; organizirali so različne prireditve, sredstva pa namenjali za nakup literature.

Javna sokolska knjižnica

Leta 1908 je bilo na Vrhniki ustanovljeno telovadno društvo Sokol. Člani so na pobudo apotekarja Ramorja začeli zbirati knjige po premožnih vrhniških družinah in ustanovili Javno sokolsko knjižnico. Vodil jo je Stanko Krmavner, pozneje pa Ivan Žitko. Knjige so kupovali z zaslužkom od prireditev v čitalnici. Osnovale so se še rokodelska, prosvetna in župnijska knjižnica. Vse so bile odprte ob nedeljah in so zaračunavale izposojnino.

Med drugo svetovno vojno so Italijani večino knjig sežgali, nekaj pa so jih domačini rešili. Po vojni je mladina zbrala ohranjene knjige in uredila Sokolsko knjižnico. Ustanovljenih je bilo še več drugih knjižnic: knjižnica Sindikata usnjarskih in lesnih delavcev, knjižnica Svobode Verd, knjižnica Izobraževalnega društva, knjižnica Mladinske organizacije, ki pa se niso ohranile.

Ljudska knjižnica

21. 6. 1958 je bila uradno ustanovljena sedanja vrhniška knjižnica. Iz vsega takratnega fonda je Občinski ljudski odbor ustanovil Ljudsko knjižnico, ki je dobila prostore v baraki IUUV. Štela je 912 enot. Prvo leto se je vpisalo 86 občanov, izposojena pa je bila 201 knjiga. Odprta je bila šest ur na teden: v torek in petek od 17. do 19. ure ter v nedeljo od 10. do 12. ure. Vodil in strokovno uredil jo je upokojeni učitelj Ivan Michler. Knjige je postavil po formatih, jih vpisal v inventarno knjigo ter izdelal abecedni imenski in naslovni katalog. Vodil je tudi kartoteko bralcev. Pomagal mu je Janez Smrtnik.

Septembra leta 1962, po začasnem vodenju Viktorja Groma, je Občinski ljudski odbor za upravnico redno zaposlil Marijo Iskrenović, ki je knjižnico vodila do upokojitve leta 1996.

Oktobra leta 1962 se je knjižnica preselila v Dom JLA s 45 m² površine. Odprta je bila štirikrat na teden po tri ure. Štela je že 3.848 enot, letni prirast je bil 349 enot oz. ena knjiga na 30 prebivalcev, izposoja pa pol knjige na občana. Vsa literatura se je začela urejati po sistemu UDK. Knjižnico so imenovali za matično knjižnico občine Vrhnika. Vendar pa je naslednjih nekaj let komaj životarila. Če se ne bi zavzeli podjetji IUUV in Kovinarska, bi tedaj propadla.

Leta 1970 se je z ustanovitvijo Kulturne skupnosti uredilo tudi financiranje. Razširila se je na 62 m², dobila novo opremo in prešla na prosti dostop do gradiva. Odprta je bila 29 ur tedensko in imela deljen delovni čas.

Leta 1972 so zaposlili še eno delavko, knjižnici pa se je priključila enota v Borovnici, ki jo je od leta 1963 pa do 1979 vodil Anton Štrumbelj.

Leta 1974 so je zaposlili tretjo delavko. Namesto izposojnine je bila uvedena letna članarina, zaradi česar se je povečal obisk predvsem mladih bralcev. Od septembra je bila knjižnica odprta cel dan od 8. do 19.30. ure. Rezultati so bili več kot presenetljivi: obisk se je povečal za več kot 40 %, izposoja pa za skoraj 60 %. Za predšolske otroke so organizirali ure pravljič, za šolske pa angleški krožek.

Vedno bolj se je pojavljala prostorska stiska. Leta 1976 je bil izkoriščen prav vsak kotic, police so bile popolnoma zasedene, knjige je bilo možno zlagati le še na tla.

Cankarjeva knjižnica Vrhnika

10. maja 1976 se je ob 100-letnici rojstva vrhniškega pisatelja dosedanja Ljudska knjižnica poimenovala po Cankarju, v njegovo počastitev pa so začel graditi objekt, v katerem je, po velikem prizadevanju direktorice Marije Iskrenović, dobila prostor tudi knjižnica. Decembra leta 1979 se je knjižnica preselila v novo zgrajene prostore, z ločenim oddelkom za odrasle in mladino.

Zaposlenih je bilo pet knjižničark, z zaposlitvijo šeste 1982. leta so bile po premoru spet vsak teden ure pravljič za najmlajše.

Leta 1984 so uvedli kolektivno članarino: IUV je plačala članarino za vse svoje delavce, tudi upokojence in štipendiste, in tako njim kakor tudi njihovim družinskim članom omogočila brezplačno uporabo knjižnice. Naslednje leto je pristopilo še 12 podjetij in potem še deset. Na račun tako pridobljenih sredstev je knjižnica postala brezplačna za vse njene člane, kar je trajalo 14 let. Zaradi poglobljanja gospodarske krize so podjetja sčasoma nehala s plačevanjem članarin in leta 2000 je bila spet uvedena posamična članarina.

1988. leta je knjižnica za 30-letnico ustanovitve od občine dobila prvi računalnik, kmalu zatem je sama kupila še drugega. Začela se je računalniška obdelava gradiva, najprej po Jakopinovi metodi, nato po Via Dragomer, knjižnica je postala testna knjižnica Ministrstva za kulturo ob uvajanju programa Molj, za kar je dobila še en računalnik, sposojala je že prek čitalca, a je država podprla program Cobiss. 1996. leta je tako tudi Cankarjeva knjižnica začela z obdelavo gradiva po Cobissu, leta 2000 pa tudi z izposajo. Zaradi večkratnih konverzij gradiva je bilo veliko zapletov, predvsem pa dodatnega dela.

Nekoč prostorna knjižnica se je počasi spet začela zapolnjevati z gradivom, prostora za prireditve je zmanjkalo, krčiti se je začela tudi čitalnica. Nastala je prostorska stiska. Izdelani so bili že načrti za zidavo prizidka, a je leta 1994 na koncu vse padlo v vodo zaradi odobrenega projekta zazidave nove šole.

Ostalo je edino upanje - pridobitev prostora sosednje trgovine IUV vsaj za potrebe čitalnice. Poleti leta 1999 je bil ta prostor na hitro naprodaj in občina jo je kot nenačrtovano investicijo s težavo odkupila. Da bi občina zagotovila sredstva za opremo, ni bilo pričakovati, saj je gradila šolo, za nameček je pogorel še vrtec.

Tako je knjižnica prostor opremljala postopno iz lastnih investicijskih sredstev, da je lahko služil kot večnamenski prostor za razne prireditve, predstavitve knjig, srečanja, tečaje itd.

27. junija 2005 je bil prostor v uporabo predan kot težko pričakovana čitalnica.

Kopičenje knjižničnega gradiva in širjenje dejavnosti pa je knjižnico kljub pridobljeni čitalnici še naprej potiskalo v prostorsko stisko, ki je oviralo njeno osnovno delovanje, in praktično onemogočalo izvajanje dodatnih programov in projektov.

V letih 2009 in 2010 so stekle intenzivne aktivnosti povezane z iskanjem ustreznega projekta s pomočjo katerega bi knjižnica lahko postala informacijsko, izobraževalno, kulturno in socialno središče kraja. Prvotno usmerjenost v obnovo obstoječih knjižničnih prostorov in gradnjo prizidka na območju parka ob Tržaški cesti je decembra 2011 zamenjala še bolj razveseljiva novica - Občina Vrhnika je v stečajnem postopku Industrije usnja Vrhnika (IUV) želela odkupiti objekt Konfekcije (bivše šivalnice) in v njem urediti knjižnico.

Leta 2012 je Občina Vrhnika objekt odkupila, knjižnici pa namenila 1. nadstropje s skoraj 1400 m² površine in dodatnih 270 m² v medetaži.

Direktorica knjižnice, Suzana Potočnik, je k projektiranju idejne zasnove nove knjižnice povabila arhitektko Natašo Oblak Japelj. Dogovor je bil, da se pri idejni zasnovi kar v največji možni meri uporabi pohištvo, predmete in konstrukcijske elemente, ki so bili v stavbi. Na ta način naj bi se v prvi vrsti racionaliziral projekt, hkrati pa bi se ustvaril neke vrste muzej IUV-ja. Sočasno naj bi se v veliki meri uporabilo tudi pohištvo in oprema iz stare lokacije na Tržaški 9b.

Delo so nadaljevali kolegi arhitekti iz projektivnega ateljeja Delavnica d. o. o. pod vodstvom Uroša Jereba. Suzana Potočnik je zaradi zdravstvenih težav vodila projekt do konca poletja 2013, na njeno željo je vodenje knjižnice prevzela Sonja Žakelj. Nataša Oblak Japelj je prevzela naloge, povezane z zaključitvijo projekta novih prostorov, Helena Kalan pa je organizirala fizično selitev gradiva.

Septembra leta 2014 je nova knjižnica odprla vrata obiskovalcem in to leto predstavlja pomembno prelomnico v delovanju vrhniške knjižnice – po vseh teh letih je namreč končno dobila ustrezne prostorske pogoje.

Za poimenovanje posameznih delov knjižnice je kot navdih služil Cankar in njegovo delo. Knjižnična čitalnica nosi naslov »Pri črnem orlu«, domoznanska soba poimenovanje »Prečuden kraj«, pravljina soba na mladinskem oddelku je »Cankarjeva hiša na Klancu«, oddelek C – cicibani so »Mesarjeve klade«, oddelek P – pionirji nosi ime »Enajsta šola pod mostom«, oddelek M – mladostniki pa »Realka 1888 – 1896«.

Prireditveni prostor je poimenovan po rojaku, pisatelju, Karlu Grabeljšku – Gabru in nosi ime »Grabeljškova dvorana«. Ustvarjalna soba je poimenovana po Ivanu Malavašiču, znanem ljudskem ustvarjalcu iz Podlipse in bivšemu zaposlenemu v IUV. Knjižnici je podaril veliko svojih slik in knjig. Soba se imenuje »Malavašičev kotiček«. Računalniška soba pa nosi ime po podjetju Kemis, ki je knjižnici darovalo sredstva za nakup računalniške opreme v tem prostoru.

V skoraj šestih desetletjih delovanja vrhniške knjižnice se je število članov povzpelo na 5823 (statistični podatki iz leta 2015), število hranjenega gradiva pa na 109.483 enot (CKV in Log – Dragomer; statistični podatki iz leta 2015). Pod strokovnim vodstvom vodij (Marija Iskrenović, Ivanka Voljč, Suzana Potočnik, Sonja Žakelj) je knjižnica vseskozi širila tako primarno ponudbo kot obstranske dejavnosti, se uspešno prilagajala novim zahtevam elektronskega poslovanja ter začela vedno bolj dejavno sooblikovati lokalno kulturo. V letu 2015 je tako prejela občinsko priznanje – Srebrno plaketo Ivana Cankarja za »odlično izvajanje izobraževalne, kulturne in komunikacijske dejavnosti v občini.«

Knjižnica ima poslanstvo, da izobražuje svoje uporabnike, izvaja bibliopedagoško delo, usposablja uporabnike za uporabo knjižnice, jih informacijsko opismenjuje ter spodbuja njihovo vseživljenjsko izobraževanje. Namenjena je različnim ciljnim in starostnim skupinam ljudi. Na področju uresničevanja svojega poslanstva je bila knjižnica v letu 2015 zelo uspešna.

Skupno število kulturnih prireditev, sprostitev in izobraževalnih dejavnosti je bilo 589. Izjemno se je povečal obisk prireditev, saj v letu 2015 knjižnica beleži 4.573 obiskovalcev več kot jih je bilo v letu 2014. Za uporabnike so v knjižnici na voljo raznolike dejavnosti, med njimi tudi računalniški tečaji. Prav zaradi izvajanja slednjih je Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis Ljubljana v šolskem letu 2015/2016 knjižnici podelil naziv Simbioza šola.

Knjižnica se na svojem bibliopedagoškem področju povezuje z vrtci in šolami v vseh treh občinah, pa tudi z Zavodom Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika, Glasbeno šolo Vrhnika, Javnim skladom za kulturne dejavnosti RS in posamezniki pedagogi, pesniki in pisatelji.

V letu 2015 se je poleg povečanja števila obiskovalcev izjemno povečala izposoja gradiva na dom (v primerjavi z letom 2014 je knjižnica izposodila uporabnikom za 65.014 več enot knjižničnega gradiva). Novi prostori knjižnice, nove dejavnosti, premišljena nabava gradiva, hitra obdelava in prijaznost zaposlenih so pomembni elementi, ki privabljajo uporabnike v knjižnico in k izposoji.

Leto 2016 je bilo ponovno zaznamovano z uspehi. Združenje splošnih knjižnic (ZSK) je novembra tega leta knjižnici podelilo nagrado za najboljši projekt slovenskih splošnih knjižnic za inovativno storitev za uporabnike, in sicer za projekt Predstavitev krajevnih skupnosti Občine Vrhnika v Cankarjevi knjižnici Vrhnika.

Knjižnica je zadnjih nekaj let uvajala avtomatiziran način izposoje. V letu 2013 je bilo vso gradivo opremljeno z RFID (radiofrekvenčna identifikacija) nalepkami. Prvi knjigomat je bil uporabnikom na voljo marca leta 2014 in od takrat naprej njegova priljubljenost, pogostost in uspešnost uporabe močno narašča. Zaradi njegove praktičnosti se je knjižnica zato odločila za nakup dodatnega knjigomata, ki bo za uporabnike na voljo v letu 2017, in se bo nahajal na mladinskem oddelku.

Tudi na področju poslovanja oz. programske opreme je knjižnica naredila pomemben korak: novembra leta 2016 je prešla na nov programski segment, in sicer na Cobiss3/izposoja.

Velikega pomena je, da je knjižnica obdržala samostojnost kljub trikratnim poskusom združevanja. Združiti so jo hoteli s kulturnim domom: prvič v osemdesetih in ponovno leta 2001, ko so kar dve leti tekla močna prizadevanja občine za priključitev h kulturnemu domu. Podobna situacija se je ponovila v letih 2014 in 2015, ko je občina želela knjižnico združiti z Doživljajskim razstaviščem Ljubljana.

Vrhniška knjižnica od leta 1994 dalje praznuje obletnico ustanovitve v Cankarjevem lazcu na Sv. Trojici. Vsako leto se na prvi poletni dan ob 18. ali 19. uri zberejo člani in prijatelji knjižnice ter ljubitelji Cankarja na srečanju v lazcu. Prireditve bogatijo Cankarjeva umetniška besedila, popestrena z glasbo in petjem, na koncu pa so udeleženci pogoščeni s štrukljem in pestjo češenj, prav tako, kot je bila navada v Cankarjevih časih, ko so 21. junija, na Alojzijevo, učenci po maši ob zaključku šole dobili spričevala.

Delovanje izven prostorov knjižnice

Po vaseh je že od ustanovitve Ljudske knjižnice delovala tudi potujoča knjižnica. Knjige so v zabojih, pozneje pa v kovčkih, mlekariji spotoma na vozovih dostavljali v šole okoliških vasi, kjer so jih učitelji ali mladina izposojali vaščanom. Z ukinitvijo vaških šol so prenehale delovati tudi knjižnice. Najdlje se je ohranila v Zaplani. Z zbirkami knjig sta bila dolga leta oskrbovana Vojašnica Ivana Cankarja in Dom upokoencev Vrhnika – do ureditve lastnih knjižnic.

Kar dve desetletji je imela vrhniška knjižnica tudi izposojevališče, najprej od 8.2.1975 dve leti na Logu v Mesesnelovi hiši, potem so stavbo porušili zaradi gradnje avtoceste, pa ponovno od 1980. leta v gasilskem domu. Sprva je enkrat tedensko za dve uri prihajala sposojat knjižničarka z Vrhnike, pozneje pa je to delo prevzel domačin Miha Rus. Knjižnica je bila zaradi neprimerne lokacije slabo obiskana, zato so jo sredi osemdesetih zaprli.

Po osamosvojitvi Slovenije se je Irena Marinko lotila osnovanja dragomerške knjižnice: pri založnikih je nabrala precej podarjenih knjig, pridružil se je še ložanski fond in delovati je začelo izposojevališče v Dragomerju. Sredstev za nakup gradiva – razen za zagon – ni bilo, zato si je dragomerška populacija še naprej sposojala v Ljubljani, kamor gravitira. Knjižnica je leta 2000 dokončno nehala delovati, ker je prostor v celoti zasedlo društvo upokojencev, ložanski in dragomerški fond knjig je ostal upokojencem, ostale knjige so vrnili na Vrhniko.

Od leta 2007 zagotavlja Cankarjeva knjižnica Vrhnika opravljanje javne knjižnične dejavnosti na področju občine Log - Dragomer. Občina z več kot 3500 prebivalci čaka na svojo enoto.

Do leta 2003 je delovala tudi krajevna knjižnica v Podlipi, ki jo je v gasilskem domu uredil in vodil Igor Pirman. Ker je krajevna skupnost prostor potrebovala in ni našla drugega za selitev knjižnice, je ta razpadla.

Leta 1972 se je vrhniški knjižnici kot enota priključila še borovniška knjižnica. Z osamosvojitvijo občine Borovnica se je na njeno zahtevo s 1. 1. 1997 odcepila tudi knjižnica. Poimenovala se je po rojakinji dr. Marji Boršnik. Ker ji zaradi majhnosti nista priznali samostojnosti ne stroka ne država, se je 1. 1. 2004 ponovno priključila Cankarjevi knjižnici Vrhnika in je njena enota po pogodbi.

Nika Čelešnik, januar 2017

Viri:

- Arhiv CKV.
- Iskrenović, Marija, *30 let Cankarjeve knjižnice na Vrhniki*, Vrhnika: Cankarjeva knjižnica, 1988.
- *Letno poročilo javnega zavoda Cankarjeva knjižnica Vrhnika za leto 2015*, Vrhnika: Cankarjeva knjižnica, 2016.
- Oblak Brown, Katarina, *60 let Zveze kulturnih društev Vrhnika (Občine Vrhnika, Borovnica, Log - Dragomer)*, Vrhnika: Zveza kulturnih društev Vrhnika, Muzejsko društvo Vrhnika, Zavod Ivana Cankarja Vrhnika, 2015.
- Oblak Japelj, Nataša, *Kako smo načrtovali novo knjižnico*, v: *Vrhniški razgledi*, leto 15 (2014), str. 204-221.

Pomembnejše letnice Cankarjeve knjižnice Vrhnika

Zgodovina enote v Borovnici:

Knjižnica dr. Marje Boršnik Borovnica